
Josip Grbac
ETIČKE DVOJBE
HRVATSKOG DRUŠTVA.
O VAŽNOSTI ODGOJA
ZA MORALNE
VRIJEDNOSTI

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 201 str.

Prof. dr. sc. Josip Grbac svojom knjigom anatomske precizno analizira etičke dvojbe u hrvatskom društvu koje je predugo u tranziciji. Na taj način pridonosi sagledavanju stanja i nudi rješenja i za pojedinca i za društvo, odnosno naciju kao cjelinu, tj. Hrvatsku koja će uskoro postati članicom EU-a. Njegova su polazišta da čovjek nije neetično, apolitično, identitetski indiferentno biće, nego biće koje djeluje u skladu s nekim etičkim principima, politički je angažiran u ostvarenju općega dobra, pripadnik je zajednice koja se zove narod, odnosno nacija. Na tim temeljima analizira naše društvo, pred kojim stoje brojni izazovi, a uvjet su bez čega nema društva po mjeri čovjeka. A da bismo odgovorili na pitanje koliko smo u tom procesu uspješni, treba pročitati ovu knjigu jer na vidjelo iznosi slabosti – od pojedinačnih do općih – te nudi moguća rješenja. Ona je "ogledalo" u koje je poželjno što prije pogledati. Naime, prof. Grbac upozorava da je potrebna otvorena, javna i poštena rasprava o stilu življenja, o osobnom, političkom i javnom moralu, o odgoju, o bogoljublju, domoljublju i čovjekoljublju, o Domovini, o općem dobru, kršćanskoj etici, moralnoj obnovi hrvatskoga društva, etičkoj naobrazbi i dr. da ne podlegnemo još više za-

konitostima tržišta, nego da pridonosimo etičnosti i suživotu u Europi, a ne da se samo prilagodimo ili podredimo diktatima moćnije većine u EU-u. Jer EU nije samo tržište nego i sustav vrijednosti! Odmah treba istaknuti da autor nije ni euroskeptik, a još manje antieuropeist. On argumentirano upozorava na aktualna i vrlo važna pitanja na koja moramo odgovoriti i kao pojedinci i kao nacija. Od uspjeha u tom procesu ovisit će naša budućnost i (ne)etičnost u njoj.

Posebno je zanimljivo i poticajno poglavlje *Etika u zdravstvu* (str. 105-133). U njemu prof. Grbac ističe da je socijalna dimenzija zdravstva uvjet bez kojega zdravstvo ne može biti po mjeri čovjeka i potreba pacijenata te da se bez nje urušava povjerenje čovjeka u zdravstvo. U biti, radi se o etici (ne)povjerenja, a to je predvorje krize ovoga vrlo važnog sustava, koji je u nas najviše (is)politiziran, a to dovodi u pitanje profesionalnost, transparentnost rada, humanost i etičnost, pa je depolitizacija *conditio sine qua non*. Autor sve nas pita kakvo je to zdravstvo, ali i društvo, prema kojemu idemo. A da bi bilo etički i društveno prihvatljivo, on smatra da je o zdravstvu i društvu potreban novi društveni dogovor na temelju interdisciplinarnе analize. Autor je sasvim određen kada kaže da zdravstvo mora biti pacijentocentrično i da je potrebno (iz)graditi etiku u zdravstvu koja će počivati na vrijednosti povjerenja. A da bi se to postiglo, potrebno je organizirano djelovanje pacijenata i njihovih udruga s ciljem da postanu partneri, a ne pasivni primatelji usluga. Dakle, prof. Grbac ne pita komu zvono zvoni, nego upozorava da zvoni svima: pojedincu, obitelji, zdravstvu, društvu, Crkvi, politici.

Autor u poglavlju *Etika u medicini* ističe misli pape Ivana Pavla II. koji "spušta" (bolje rečeno "uzdiže") etičku problematiku na razinu humanoga, ljudskoga, te dodaje da nigdje kao u etici transcendentno i ovozemno ne idu usporednim korakom. On se zalaže za uspostavu medicinske etike koja ne želi biti samo deontologija, tj. da nije dovoljno stvoriti samo korektna

pravila ponašanja na relaciji liječnik – pacijent nego omogućiti i liječniku i pacijentu prodor svojevrsne kompletne terapije u korijene njegove bolesti, u antropološke, psihološke ili jednostavno ljudske dimenzije čovjekove osobnosti. Jer nerijetko nema plodonosne simbioze između pacijenta i medicinskog osoblja, pa liječnik i pacijent ostaju jedan prema drugome "drugi", da ne kažemo stranci, ističe prof. Grbac. A iskustva liječnika koji su postali pacijenti (poput prof. dr. sc. Paola Cornaglia-Ferraris i drugih) upravo to potvrđuju. Autoru je cilj uspostava mehanizama za etičan odnos prema svakom pacijentu, a posebno u situacijama "održavanja na životu".

U poglavlju *Hrvatska u odnosu na etičke vrijednosti* (str. 174-195) autor analizira koje su etičko-moralne vrednote hrvatskim građanima najvažnije, kako ih žive i koja su njihova očekivanja. On upozorava da treba poraditi na stvaranju konsenzusa oko toga koje su nam vrijednosti prioritetne, jer ćemo u suprotnom u EU ući ogoļjeni u stavovima, vrednotama, principima i prioritetima. A "između redaka" može se "pročitati" da prof. Grbac poručuje sljedeće: ako ne postignemo konsenzus o vrijednostima u društvu i o mehanizmima za njihovo provođenje – postat ćemo "roba".

Dalje, Grbac upozorava na totalnu politizaciju sveukupnoga života, što usporava razvoj civilnoga društva nužan za ozbiljan govor o vrednotama. On ističe da civilno društvo pogoduje razvoju kreposti, pogotovo onih društvenoga karaktera, a određene kreposti kao što su solidarnost, poštenje, osjećaj za zajedničko i opće dobro nužan su preduvjet osjećaja za vrijednosti, za postmaterijalističke vrednote i dr. Dalje, autor ističe pitanje problematično-

sti medija, koje smatra ključnim čimbenikom u usmjeravanju razvoja društva, te ističe da smo naivno očekivali da će oni u nas odigrati ovu ulogu u pozitivnom smislu. U biti Grbac implicite upozorava na posljedice koje mogu nastati, ali i nastaju, u "ideološki" podijeljenom, pa čak i suprotstavljenom, društvu u kojem dominira "lijeva – desna" (a u biti prevladana) "argumentacija". U takvu društvu nerijetko nije važno o kojem se problemu radi, nego što on "znači" "ideološki", a ne vrijednosno. Autor upozorava i na utjecaj procesa globalizacije, na klijentelizam, korupciju, pasivnost i neodgovornost, a sve to nalazimo i u našem društvu u kojem je "tranzicija" kriva za sve.

Prof. Grbac piše o laičkoj i laicističkoj državi, odnosno društvu, te o tome što znači etičnost politike. Implicite upozorava i na političku kastu koja vlast manje radi za dobrobit građana, a više da sebi osigura povlastice kakve obični građani ne mogu ni zamisliti. Dalje, piše i o Crkvi u hrvatskom društvu te o javnoj televiziji, koja pretendira na to da postane nedodirljiva i povlaštena institucija i izolirana kasta. Vrijednost ove knjige jest u tome što autor nudi alternativu, primjerice kada ističe potrebu odgoja za vrijednosti kao najbolji put koji u Hrvatskoj može ostvariti preokret u smislu uspostave općih normi djelovanja zasnovanih na priznatim vrijednostima koje nisu vremenski uvjetovane, nego bi trebale (p)ostati trajan oslonac društvenoga života. Prof. Grbac argumentirano upozorava da o tome ovisi napredak pojedinca, obitelji i društva općenito. Implicite nam sugerira da hiperprodukcija zakona nije rješenje, jer se i do sada pokazalo da postoji sve veći raskorak između formalnoga i stvarnoga stanja u društvu, odgoju, zdravstvu. Autor traži nešto više, a to je dijalog i društveni dogovor.

Ova će knjiga pomoći mnogima: i vjernicima i onima koji ne vjeruju, tj. svakoj osobi, obitelji, znanstveniku, pacijentu, političaru da pronađu odgovore na pitanja kako (p)ostati zajednica "s dušom", kako izgraditi kapitalizam "s dušom" i na koji na-

čin, kao subjekt, (iz)graditi EU "s dušom". U suprotnom, Hrvatska vrijednosti, tj. vrijednosti u Hrvatskoj, neće opstati.

Na kraju treba istaknuti da je knjiga metodološki dobro oblikovana te da je kao takva originalan doprinos etičkom promišljanju u hrvatskoj stvarnosti. Autor se obraća čitatelju razumljivim i jasnim jezikom. Tekstovi su popraćeni relevantnom domaćom i inozemnom literaturom.

Mirko Štifanić

Mirela Slukan Altić POVIJESNI ATLAS GRADOVA – V. SVEZAK: VARAŽDIN

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Državni arhiv Varaždin, Zagreb, 2009., 350 str.

U sklopu projekta "Povijesni atlas gradova – povijesni identitet i suvremeni razvoj hrvatskih gradova" izašao je svezak o Varaždinu. Sjedište je projekta u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, a sadržajem i koncepcijom uklapa se u međunarodni projekt komparativne studije europskih gradova što ga podržava *Commission Internationale pour l'histoire des Villes*. Prije toga obrađeni su Bjelovar, Sisak, Koprivnica i Hrvatska Kostajnica, a svi su odabrani po načelu *case study* te po karakterističnom historijsko-geografskom modelu.

Svezak o Varaždinu sadrži 350 stranica podijeljenih u deset poglavlja. Prvo poglavlje opisuje prirodno-geografske uvjete razvoja Varaždina, koji je smješten uz Dravu, na dodirnoj točki panonskoga i alp-

skog prostora, pa se naziva i sjevernim vratima Hrvatske. Veliku prometnu i geopolitičku važnost zahvaljuje svom položaju, a danas zauzima površinu od 59,45 km² i broji 49 075 stanovnika. U regiji se razlikuju tri morfološke jedinice: aluvijalna nizina rijeke Drave s riječnim položajem, povišene terase rijeke Drave i osojno tercijarno prigorje Varaždinsko-topličkoga i Maceljškoga gorja. Najveći utjecaj na razvoj grada imala je rijeka Drava, pa autorica u ovom poglavlju prati promjene toka od 16. st. i njezinu kasniju regulaciju, sve do izgradnje HE Čakovec 1982. U sklopu ovoga poglavlja obrađena su i glavna obilježja klime, tla, krajobraza i nabrojene mineralne sirovine karakteristične za regiju.

U drugom poglavlju, na temelju arheoloških izvora, utvrđuje se povijest naseljenosti ovoga kraja od najstarijih tragova do prvoga spomena Varaždina. Zaključeno je da najstariji artefakti, pronađeni kod Punikava, pripadaju starijem paleolitu te da su ljudi ovaj kraj naselili otprilike prije 500 000 godina. U špiljama Vindji i Velikoj pećini te ostalim nalazištima pronađeni su dokazi kontinuiranoga življenja od paleolitika do srednjega vijeka, a ostaci srednjovjekovnih naseobina svjedoče o razvitku gradišta, utvrđenih naselja podignutih uz vodu i burgova na dominantnim lokacijama.

O povijesnom kontekstu najranijeg razvoja Varaždina govori se u Urbanom razvoju i prostornoj organizaciji srednjovjekovnog Varaždina. Grad se prvi put spominje u ispravi hrvatsko-ugarskoga kralja Bele III. iz 1181., a već 1209. proglašen je slobodnim i kraljevskim gradom, kao prvi od svih hrvatskih i ugarskih gradova. Kao *civitas* prvi put se spominje u ispravi kralja Ludovika iz 1357., a ovisno o snazi kraljevske vlasti prema feudalcima mijenjaju se njegovi gospodari. Uz geografski položaj, na razvoj grada odlučujuće je utjecala njegova uloga upravnoga sjedišta Varaždinske županije te crkvenoga sjedišta župe i arhidakonata. Gradske funkcije bile su podijeljene između kastru-